

Bí ẩn Pho Tụng Phật Chùa Bút Tháp

Tác Giả-: H&a sĩ, nhà điêu khắc Lê Đình Qu&
Chúa Nhật, 27 Tháng 12 Năm 2009 22:13

Pho tụng ng&i tụng Quan Âm nghìn mắt nghìn tay ở chùa Bút Tháp chứa đựng nhiều "ẩn ngữ", triết lý sâu xa. Nó cho ta biết nhiều nét về quan điểm thẩm mỹ, nhân sinh quan và vũ trụ quan của người Việt thời Hậu Lê, nửa sau thế kỷ 17.

Tụng Quan Âm nghìn mắt nghìn tay ở chùa Bút Tháp, Bắc Ninh, do Tráng Th& Nam t&c và hoàn thành vào năm 1656, thời Hậu Lê. Trên bề mặt tụng ghi: Nam Đông Giao, Th& Nam - Tráng tiên sinh - ph&ng khắc (t&m hiểu: Nam Đông Giao là địa chủ, Th& Nam là tên hiểu, Tráng là họ, tiên sinh là bậc trí giả, ph&ng khắc là ph&ng m&nh tr&i để t&ng tụng để thờ). Theo quan niệm của một số nhà nghiên cứu, chữ "ph&ng khắc" được dịch là khắc theo ý chủ của nhà vua (nh&ng n&u ph&ng m&nh vua mà khắc thì tụng ph&i để ở kinh đô, trong khi đó pho tụng ng& này lại được thờ ở một ngôi chùa).

Tụng Quan Th& Âm b& tất thiên th& thiên nhãn - dân gian gọi là Quan Âm nghìn mắt nghìn tay, có thể xem là một vũ trụ thu nhỏ, được sáng tác theo hệ thống quy luật rất chặt chẽ. Đó là những quy luật âm dương ngũ hành và bát quái, luôn bao hàm các cặp phạm trù đối lập như âm dương, trời - đất (thiên - địa, đ& - đen, sáng - tối, tr&i - đ&t). Để bản được nhận biết những mặt đối lập trên bề mặt tác phẩm của Tráng Th& Nam, xin phân tích như sau:

Từ xa xưa, người Việt cổ đã nhận thức được âm vị trí là trung tâm sự sống, sự cảm nhận thế giới của nó được thể hiện ở chính giọng nói. Ở pho tượng này, tác giả cũng đặt mặt Quan Âm vào trung tâm của pho tượng. Âm vị trí là mặt Phật Quan Âm nổi bật nhất, sáng ngời, đầy vẻ từ bi hiền hòa. Âm vị trí ở đây được thể hiện là bình minh, những tia sáng chiếu từ trên chòm sao không tỏa ngang, ý nói: Cái thiện là thế đang đi lên, có sự cảm nhận chiếu xuống, chiếu từ trên cho văn minh xã hội. Âm vị trí sáng ngời còn chiếu từ trên cho trí tuệ được Phật Quan Âm đi khắp muôn phương xưa tan bóng tối.

2 / 4

có nghĩa là trong vũ trụ có vô vàn vì sao đang quan sát trần gian.

2. Trên đã có trụ, hình tròn, đứng, thu&c d&ng, nên d&i h& tụng ng đ&c bi&u hi&n cho đ&t, tĩnh, thu&c âm; hình vuông, n&i gi&a trụ và đ&t là ng&i - nhân vật Quan Âm. Trụ, đ&t, ng&i là 3 th&lc siêu nhiên trong vũ trụ, có s&c sáng t&o không ng&ng. Con r&ng đen d&i tòa sen là H&c Long d&i Bi&n Đông, tụng ng trụ cho cái Ác. T&ng Quan Âm nghìn m&t nghìn tay ng&i trên tòa sen, c& tòa sen l&i đ&t trên đ&u con r&ng đen, tụng ng trụ cho cái thi&n bao gi& cũng ng& trụ cái ác. Hai cánh tay c&a con r&ng ch& đ& h& vào tòa sen t&o nên m&t b&c c&c ch&t ch&, nó còn nói lên m&t đ&u r&ng: Cái ác cũng có m&t s&c m&nh phi th&ng, ch& m&t cái đ&u cũng đ& đ&i c& toàn t&ng lên trên. Trên mũ c&a Quan Âm có 3 tụng đ&u, m&i tụng có 3 đ&u, đ&u th& 9 là Ph&t A Di Đà - tụng ng trụ cho cõi Ni&t bàn.

Nh& vậy, m&i cái đ&u là bi&u tụng ng c&a m&t tụng trụ. Đi&u thú v& là A Di Đà cùng v&i con chim Thiên Đ&ng & phía sau đ&c g&n v&i hai cái đ&u (s& 2 thu&c âm, bi&u tụng ng cho linh h&n c&a ng&i đã ch&t siêu thoát &c c&lc). 3 cái đ&u đó ch&m l&i g&i cho ta v& cõi tam th& "quá kh&-hi&n t&i - tụng ng lại".

3. Trong các chùa, 3 ngôi tam th& bao gi& cũng đ&c đ&t & ngôi cao nh&t. Trong ngh& thu&t b&

c c, Tr ng Th Nam đã g n k t các hi n t ng v i nhau thành m t bi u t ng: C vòng tròn l n đ ng sau đ c g n k t v i con chim Thiên Đ ng, t o thành hình t ng c a lá b đ mà tâm c a Ph t là cu ng c a lá. Đ o Ph t l y lá b đ làm bi u tr ng. Hình t ng m t trắng đ c đ t tr c tâm c a Ph t nh m t cái g ng soi l i lòng mình đ xem xét hành đ ng h ng ngày đúng hay sai, thi n hay ác, sáng hay t i... Trên có Thiên Đ ng là cội Ni t bàn, n i ng tr c a Ph t A Di Đà, đ i có đ a ng c đ c bi u hi n 4 góc, đó là 4 nhân v t to béo đang ch u c nh th hình nh m rắn đe nh ng ai r p tâm làm đi u ác.

4. Trong b c c c a pho t ng này, nh ng cánh tay đ c s p x p tuy ph c t p nh ng l i r t nh t quán v ph ng pháp bi u hi n theo quy lu t. Có 3 ph ng pháp c b n đ bi u hi n ý nghĩa c a th tay: Th nh t là hai bàn tay ch p tr c ng c, đó là ý chí c a con ng i, tâm ni m làm đi u thi n. Th hai là 42 cánh tay g n hai bên hông t ng t a ra nhi u h ng hàm ý mu n th ng đ c cái ác ph i s đ ng c v n l n v o (nh ng cánh tay bên ph i bi u t ng cho v n, nh ng cánh tay bên trái bi u t ng cho v o). Th ba là th tay c a Quan Âm nâng niu m t trắng tr c tâm c a mình, t ng tr ng cho s soi xét t ki m.

Đ tu hành đ c đ o, chúng sinh ph i có lòng kiên nh n, tu h t đ i này truy n sang đ i khác, cây đ c tr ng càng lâu thì phúc càng dày. Hai cánh tay đ trên đùi c a Ph t bi u t ng cho ý chí kiên đ nh t o nên thành qu .

5. T ng Quan Âm ra đ i trong m t hoàn c nh l ch s đã chín mu i: Tác gi Tr ng Th Nam đã ti p thu và nâng ngh thu t c a pho t ng này lên đ nh cao b i giao l u v i n n ngh thu t điêu kh c n Đ , n n điêu kh c Chăm, nh t là nh ng cánh tay c a Ph t nh nh ng cánh tay v n n thanh khi t c a Chăm.

Trang ph c c a Quan Âm đ c tác gi chuy n sang hình kh i, b c c đ ng nét r t l ng m n theo phong cách Vi t Nam mà ông đã ti p thu đ c t n n ngh thu t Lý - Tr n qua cách mô t sen. Sen th i Lý đ c ch m r ng trên các cánh hoa, sen th i Lê đ c ch m kh c theo nh ng nét l a Lê - ng n l a c a truy n th ng ch ng ngo i xâm.

châu Á, đ o Ph t kh i ngu n nên ch đ "Quan Âm nghìn m t nghìn tay" đ c t c m t s n c, nh ng tác ph m do nhà điêu kh c thiên tài Tr ng Th Nam sáng tác có n i dung hoàn ch nh b c nh t v th gi i quan và nhân sinh quan theo quan đi m Ph t giáo truy n th ng, có hình th c ngh thu t đ t đ c s hoàn m tuy t v i. Pho t ng này đã đ t gi i đ c bi t khi tham gia tri n lãm ngh thu t Ph t giáo Qu c t i n Đ năm 1958.